

Gaston Pfister

A PÉNZÜGYI VÁLSÁG MINT A TUDOMÁNY VÁLSÁGA

Egy szörny jellemvonásai, életfeltételei és katarzisa

„...a szellem bizonyos érzéketlensége azonban, mint kitűnik, szinte szükségszerű tulajdonság, ha nem is minden cselekvő ember esetében, de mindazoknál legalábbis, akik komolyan foglalkoznak pénzszerzéssel.”

Dosztojevskij: *A félkegyelmű*

Az Europäer februári számában azt állítottuk, hogy tájékozott emberek alapján véve semmit sem tudnak arról, hogy legsajátabb lénye szerint mi a pénz és a tőke.¹ A szörnyhöz való hasonlítás megütöztetést váltott ki: Nincs talán pénzügytanunk, tekintélyes gazdasági főiskoláink? És ez az összehasonlítás – eltekintve néhány szurokfekete báránnytól² – nem inkább valami laikus kontárkodás, ezenfelül becsületsértés mindazokra nézve, akik tisztességesen ott dolgoznak és szakmailag a legjobbat nyújtják? Ez ellen szól a válság globális kiterjedése, a most is – csakúgy, mint mindig – elmaradó, valóban gyógyító intézkedések, ehelyett a szimptomák ellen való küzdelem követelése. Politikusok és szakemberek tanácsalanságot tanúsítanak. Ez a cikk – kiegészítve Walter Johannes Stein előadását³ – Obama, USA-elnök nyilatkozatában, megkísérli bevallottan provokatív módon kimutatni, hogy a válság okai teljesen másban keresendők, és hogy leküzdése rendkívüli intézkedéseket követel.

Leegyszerűsítve és általánosságban szólva: az élet dolgaival való gyakorlati foglalkozás többnyire csak egy pusztán *funkció tudást* igényel, nem *lényegi* tudást. Ez a „csak” semmiképpen sem akarja alábecsülni a *funkcionális* tudás értékét és jelentőségét! A felhasználók és a tudás alacsonyabb fokon álló hordozói megbíznak az akadémiai rendek megszilárdult tekintélyében. Aligha sejtik, hogy e rendek az egyre fokozódó komplexitásokkal szemben potenciális veszélyekkel vagdalkoznak, melyek alig jutnak a tudatukba. Hogy a specializálódás izolál, a látókört beszűkíti és ennek megfelelően megkurtítja az eredményeket, ezt még meg lehet érteni; de hogy eközben elmosódnak a tartalmi körvonalak, nyelvi zűrzavar keletkezik, és hogy *észrevétlenül* valami idegenszerű foglalja el az eredetileg érdeklődést kiváltó téma helyét, ezt kellethetetlenül ismerik be azok a „tudósok”, akik még adnak a világosságra és a lelkiismeretességre.

A „tudástól” a „gondolatrendszeréig”

Vajon a „felvilágosodás” a vétkes ebben? Amikor a tudomány leváltotta az egyház középkori gyámkodását, ezt egy mindenkire átragadó, *alapvetően becsületes lelkesedéssel* tette: azt ígérte, hogy feltárja az igazságot és valóságot Istentől és a világról. Johannes Kepler még mélységesen vallásos-gondolati kontextusban folytatta kutatásait; Galilei a valóságot az érzékszervi észlelésre és a matematikára korlátozta. Közismert mondása alapján – „az embernek meg kell mérnie, ami mérhető; ami pedig nem mérhető, azt mérhetővé kell tennie” – megbízható eredményeket mutatott fel, és megjegyezte, hogy „a tudomány egyetlen célja abban áll, hogy az emberi lét vesződéseit könnyítse”.⁴ De nagyjából 200 évvel ezelőtt a tudományos törekvéseket nagymértékben lecsillapította, amikor Kant az emberi megismerés határait megfogalmazta a

mindennapi tudat⁵ számára: a tudománynak a jövőben a tisztán földi dolgokra és ügyekre kell korlátoznia magát. Beállt a rezignáció a valóság megismerése tekintetében. Durván lerövidítve, ez további, számunkra nagyon jól ismert korlátozásokhoz vezetett: Nietzsche kijelentette, hogy Isten halott, és a természettudósok így vélekedtek: „ezzel ismét megerősítést nyer az az ismeretelméleti beállítottságunk, mely szerint a fizikai kutatásnak nem az a célja, hogy a dolgoknak a jelenségvilág »mögött« rejtőző »igazi lényegét« leleplezze, hanem sokkal inkább az, hogy *gondolatrendszereket* fejlesszen ki a *jelenségvilág uralása céljából*”.⁶

Tőkefelhalmozás és gazdasági növekedés

A 19. században az ilyen, a technika és a kereskedelem formájában *alkalmazott* tudás rendkívül sikeresen kapcsolódott össze az ipari munkamegosztásos gazdasággal. Csereeszközként és a növekvő áruáradat ellenértékeként azonban létrejöttek mennyiségileg nem arányosan növekvő, hanem kifejezetten robbanékony tőketömegek. Mert mint ismeretes, az elhasználódó árukkal ellentétben a pénz nincs alávetve az öregedésnek, hanem ellenkezőleg: a kamatos kamat okozta exponenciális növekedésnek örvend.⁷ Így a pénz folytonos szívóhatást fejt ki az áruk iránt. Itt csődöt mond a tudományos gondolkodás, amely a pénzt és az árut többnyire egymástól elkülönítve, ideológiailag és a felhasználás technikája szemszögéből tárgyalja. A sakktáblán elhelyezett bűzaszem példájának megfelelően (lásd a mellékletet) a határtalan anyagi növekedés irracionális absztrakt eszmének számít a behatárolt Földbolygón. Miközben az üzemgazdasági eljárás mód nem pazarol gondolatokat sem a logikára, sem a nemzet-, sőt világ gazdaságra. Nemcsak térben, hanem időben sem nagyon érvényesül az emberi megértés. Ez mutatkozik meg a tavirózsa ismert példáján, amely napról napra megkétszereződik. Amikor 15 nap múlva a kis tavat félig már befedte, feltették a kérdést: mikorra fogja teljesen ellepni? Természetesen a tizenhatodik, nem pedig a harmincadik napon! Ezt az erőszaktevést a téren és az időn természetellenesnek érzi az ember. Beteggé és tanácstalanná teszi. A természetben csak meghatározott, véges növekedést tapasztalunk. Megszületése után a testünk mintegy 16–18 évig növekszik. A kifejlődő *materiális* alapokon egy további, *immateriális* (lelki-szellemi) növekedés indulhat meg, amely kétségtelenül határtalan fokozódásra képes.

A pénz említett fölénye kieroszakolta az áru szolgáltatását. A jól működő „pénzszívógépezet” elkezdte ostorral hajtani a gazdaságot. Mert a pénznövekedés az érték megtartáshoz megköveteli az áruáradat utánpótlását. Ez a parancs rejtőzik a szent és sérthetetlen gazdasági növekedés kényszere mögött. A gazdaságot ez az ember által kiagyalt rendszer a szükségletek eredeti kielégítésétől a pénzfelhalmozás eszközévé fokozta le. Miként W. J. Stein helyesen írja: „segített” ebben a háború, a gyarmatosítás és más népek kizsákmányolása. A jövőre nézve a „tudósok” tervezik még a Hold, a Mars és egyéb bolygók kiaknázását is. Mert telített piacok (válságok) esetén a kapitalizmus kikényszeríti az árumerősítést (háborúk), hogy megint csak árukat állíthasson elő, és ezzel további pénzt „kereshessen”. A válságokat és a háborúkat lehetőleg mégis szeretnénk elkerülni!

A pénz megbűvölése

A papírpénz – mint aranyra szóló utalvány – felváltotta a nemesfémeket, amelyek érmék formájában vagy mint anyag, mennyiségileg már nem voltak elegendők arra, hogy ellenértékként szolgáljanak. 1934-ig például még be lehetett cserélni egy dollárt 1,5047 g színaranyra.

Amikor Nixon elnök 1971. augusztus 15-én egy valahányadik válság során ezt a materiális ellenértékre való becserélési jogot megszüntette, kezdett láthatóvá válni egy szörny hatalma és jellemvonásai. Azóta ugyanis a Federal Reserve (USA-jegybank) pusztán önmagában értéktelen papír bankjegyeket nyomtat és a Mammonban bízik, amit az ország lakosságának félrevezetéséül „Istenhez” hasonlít; eddigi politikusaikhoz hasonlóan, akik a szabadságot és demokráciát a szolgálattal és a kalózkodással cserélték össze. Ebben a „semmiben” akarja a minden mögött ott működő szörny a saját „mindenségét” felépíteni, amikor az emberiség eddigi fejlődési szakaszait fagyos levegőjével és hazugságokkal igyekszik kigúnyolni és megvetni. Ezenfelül még egyéb eredményeket is elkönnyelhetett: a háttérben a bankok, államok és féligazságok segítségével azt inspirálta, hogy ennek a látszatpénznek (*Luftgeld*) mégis ismét árujelleggel kölcsönözzenek. Ettől kezdve *ezzel* a pénzzel – amely így törvényessé téve *egyidejűleg* funkcionál áruként és változó érték mérőként és keresett spekulációs objektumként és érték megőrzési eszközként – a „pénzügytan” és folyamatosan bizonyára *mindenki* – öntudatlanul, vagy félig tudatosan – a legfeketébb

mágiát űzi. Mert a „pénzügyi produktumokat” ugyanazzal a rendkívül tágulékony mérőszközzel mérik, mint a mindennapi szükségletek reális termékeit. A szörny megmérhetetlensége a „remény” mérőelve alapján lehetővé tett egy spekulációfüggő egységekkel való mérést. Miért ne érhetne 1 cm holnapra 10 cm-t? Mi bújt meg tehát sikeresen Nixonnak állítólag „az amerikai nemzetgazdaságot megvédelmező rendkívüli szükségintézkedései” mögött? A válasz: a szörny. A parttalan gazdasági növekedés többé nem tudott lépést tartani rabszolgahajcsáraival, fékevesztett sáskahadaival és spekulánsaival. A globalizálással most már kifejezetten *az állam által is megbecsülten* beindult a pénznövekedés, és betört a tragiko(z)ikus billiárdok szférájába. A politikai összefonódások és a régi római kor dédelgetett jogai segítettek a globalizáció pozitív oldalának kioltásában.

A szörnyről és hatásairól

A pénzügyi tudományok világa alig ellenkezett. Jövedelmező feladatokkal volt elfoglalva. Az átlagfogyasztó kezdetben nem is figyelt fel semmire: a pénz, a tőke és a bankok eleinte továbbra is *működtek*. Mégis csakhamar felgyorsult a rendszerhű tőkeátcsoportosítás, ami a gazdagokat egyre gazdagabbá tette, a szegényeket még szegényebbé. Takarékosági terror kezdődött. Több helyütt lezüllettek az iskolák és kórházak, de hitelt csak az kapott, amelyik bizonyítani tudta, hogy valójában nincs is rá szüksége. A nyugdíjpénztárak vezetőit rendre utasították, ha az alaptőkéből nem „hoztak ki” *sokkal többet*, mint a kis takarékkamatok. Visszatekintve azt kell mondanunk, hogy lerohanta őket a falánk szörny, mint a bankembereket és az alvó tudományos nyárspolgárokat. Mert nem rendelkeztek a szociális organizmus⁸ élet- és halálfolymataira vonatkozó *lényegi tudással*, hasonlóan az orvosokhoz, akik az emberi szervezeten remek teljesítményeket visznek végbe, ugyanakkor cseppet sem zavarja őket, hogy olyan *realitásokat*, mint egészség, betegség, élet és halál, képtelenek ésszerűen definiálni. Az élet kezdete és vége úgy folyik le, ahogy Istennek tetszik, és közben többé-kevésbé csak *megfigyeli* az ember az elé kerülő dolgokat. Nem így a szociális organizmus esetében, ahol különösen a spekulánsoknak és nyereségmániásoknak úgy tetszik, hogy *elszigetelt* felszíni sikereket célozzanak meg, hisz őket nem zavarja sem a bolygó kifosztása, sem az emberek semmibe vétele. Absztrakt, a valóságtól

elrugaszkodott számokkal zsonglőrködnek. „Isten” megteremtette az emberi organizmust. A valóságra vak, érzéketlenül csak rendszerekben gondolkodó emberek pedig megteremtettek egy szörnyet a szociális organizmusban, és annak a felelősségére és uralmára kennek és kentek mindent, amit ők maguk valójában már nem érnék fel ésszel. A bűvészinások most nagyot néznek, hogy az előszóltott szellemet nem tudják kordában tartani.

1919 – Hasonló szituáció és egy elfelejtett alternatíva

Az első világháború után a világhatalmak – éppúgy, mint ma – egy összehangolt megoldást kerestek, hogy elkerüljék a válság megismétlődését. Ennek céljából Wilson amerikai elnök 14 pontja egy államok feletti összefogás, egy népszövetség megalapításának követelményét tartalmazta. Rudolf Steiner a berni városháza nagytermében tartott nyilvános előadása⁹ során kitért e népszövetség tervezetére, és ajánlott ehhez egy rendkívül aktuális alternatív lépést.

Steiner nem azt a kérdést tette fel, hogy mit kellene az államoknak tenniük, hanem azt: *„Mit kell abbahagyniuk az államoknak az emberek boldogulása érdekében?”* Az utóbbi évek rettenetes eseményei sok vonatkozásban tudunkra adták, hogy mit sikerült elérniük az államoknak cselekedeteikkel. (...) *Nem tagadhatjuk, hogy az emberiséget az államok sodorták ebbe a félelmetes katasztrófába.* Amikor valaki azt látja, hogy tetteivel mindenféle szerencsétlenséget okoz, akkor talán nem mindig azt kellene kérdeznie: hogyan csináljam a dolgot másképpen? Vajon nem lenne hasznosabb, ha inkább azt kérdeznék: *Nem jobb-e, ha azt, amit én rosszul csináltam, valaki másnak engedném át, hogy ő csinálja?* Látják, ezzel a kérdés egy egészen más vágányra terelődik.” (Rudolf Steiner, 1919. március 11.)

Megbízni a tudományban?

Akkoriban visszhangtalan maradt Steiner hívó szava. A népszövetség kudarca, az államok további hatalomigénye és háborús törekvései elvezettek a második világháborúhoz és annak utóháborúhoz, bolygónk folytonos kirablása és az emberek meggyalázásai után. Megrendítő volt, amikor nemrégiben a davosi világgazdasági találkozón a politikai vezéregyéniségek dadogását kellett hallani, akik *bizalomról* beszéltek, amit a legsürgősebben helyre kellene állítani,

miután korábban, ahogy fent röviden ismertettük, minden tekintetben a legalaposabban megtaposták.

Térjünk vissza az aktuális pénzügyi és gazdasági válsághoz: csak egy „Yes we can”-ról vagy mégis egy megalapozott megoldásról van szó, amit a gyakorlatba is átültethetünk? Itt nem elégségesek sem a pusztán alkalmazott tudományok, sem az érzelmi álmodozások, amelyek pénzt és tőkét a reális működési körüktől elszakítva tárgyálnak, és úgy vélik, hogy a jelenlegi válságot csak *pénzügytechnikai módon* pénzinjekciókkal, a kamat eltörlésével,¹⁰ az alapjövédelm bevezetésével és hasonló populizmusokkal kellene kezelni. Nem várhatunk el a tudománytól mint korunk ismertetőjegytől valami ettől értelmesebb választ? Ehhez csak meg kellene szabadulnia a fojtogató állami béklyóktól, hogy igazi szellemtudománnyá tágulhasson, *amely ezt a megmérhetetlen, megszámlálhatatlan, mérlegre nem állítható szörnyet valóban megérthetné és konkrétan képes lenne bánni vele.*

Egy átgondolásra érdemes alternatíva

Rudolf Steiner a hármastagozódás zseniális eszméjével mint *szellemtudományos eredmény* felvázolja, hogy az egyes államok *mit és hogyan* kezelhetnének *konkrétan* a válságban. Ehhez nem szorulnak rá sem üres szövegekre, sem ötvenezer fős új csapatokra, sem harci bombavetőkre. Mert szellemi lényt csak szellemileg semmisíthet meg az ember, nem pedig fizikailag: *az államoknak a szörnyet ki kellene éheztetniük, amikor legelőt kitalozzák magukból.* Mert amíg a szörny az *egységes államtest* tudományos, jogi és gazdasági kertjeiben zabálhat a kerítések fölött, és ott pusztításokat végezhet, addig a világban *processzuális ellenhatásként* háborút, civakodást és kalózkodást vált ki. Aki ezeket a hármasan összefonódott vad cimborákat még nem tapasztalta meg a maga közvetlen környezetében, az szerencsésnek mondhatja magát. Teljesen mindegy, hogy milyen humánus beceneveket találnak ki a politikusok és a pénzügyi szakemberek e válság „innovatív megoldásaira”: a félrevezetés csak addig sikerülhet nekik, amíg az állampolgárok nem határozzák el magukat a *szellemi élet, a jogi élet és a gazdasági élet* önállósítására és autonómiájára. Csak ez hatástalanítaná az *egyetlen társadalomtestben* az ellenhatást kifejtő, bitorló erőket. Példának okáért a régi fő ellenségek, a *szabadság* és az *egyenlőség* csak saját eredendő működési területükön fejlődhetnek:

az előbbi a *szellemi életben*,¹¹ az utóbbi a *demokratikus jogéletben*. Egyesítve a kezdeményezések lebénulásához és kollektív kultúrhalálhoz vezetnek. Egymástól elválasztva viszont megteremtik azokat a lehetőségeket, melyek egy tényleges újraeszméléshez, következésképp prosperáló emberi együttélési formákhoz vezethetnek.

Az önálló szellemi élet semmiképp sem engedi meg, hogy a gazdaság bekebelezze; úgyhogy a dublini érseknek, Whatelynek többé nem kell tartania attól, hogy „egyszer még Euklidész tan-tételeit is meg fogják támadni, ha ellentétbe kerülnének a pénzügyi és politikai érdekekkel”. A felszabadított szellemi élet lehetővé teszi az egyének kibontakozását, a paradigmaticus-tudományos megismerési határok szétfeszítését és ezzel az igazi kulturális haladást. Egy önálló társulások gazdaság, többé már nem a pénz ostorától hajtva, megszünteti a félrevezetéseket és az emberi képességek akadályozását, ezáltal az *emberek* saját valóságos szükségleteik kielégítésére kiváló minőségű árukat állítanak elő társadalmi és ökológiai szempontok figyelembevételével. A független demokratikus állam tartózkodik attól, hogy befolyásolja a szellemi és a gazdasági életet, illetve elhárítja, hogy ezek befolyásolják őt. Neki csupán az a joga marad meg, hogy ezt a forgatókönyvet biztosítsa és keresztülvigye. És a szeretett pénz és tőke? Mihelyt ezeket lekapcsolják a jogállamról, átváltozik a szörny egy nem megvásárolható herceggé, akinek csakis és mindig olyan dolgai lesznek, melyeket az *emberszellemek* értelmesnek, jónak és igazságosnak tekintenek. Steiner szavaival: „Ezzel nem egy utópiát állítottunk fel. Mert egyáltalán nem azt mondtuk: ezt így vagy úgy kell berendezni. Csak arra tettünk utalást, hogy az *emberek* saját maguk hogyan fogják a dolgokat berendezni, ha olyan közösségekben *akarnak* tevékenykedni, amelyek belátásaiknak és érdekeiknek megfelelnek.”¹²

Fordította: Szabó Attila

Forrás: *Der Europäer*, 13. évf., 6/7. sz., 2009. április/május

Jegyzetek

- 1 *Der Europäer*, 13. évf., 2/3. sz.
- 2 Az USA-ra történő utalást, ahonnan kiindult a pénzügyi válság, és a Rudolf Steiner idézeteket semmi esetre sem szabad úgy érteni, mintha az amerikai nép lenne a bűnös. Ez a tragikus problematika, amely sötét háttérben szerepet játszik Közép-Európa csődöt mondanása is, elmélyült szellemtudományos vizsgálódásokat igényel. Ld. Rudolf Steiner (GA 121, 170–178, 181 stb.) műveit, illetve több szerző, pl. Andreas Bracher az *Europäerben* közzétett cikkeit.
- 3 *Szociális érzület és a pénz ellenőrzött teremtése és megsemmisítése* (Soziale Gesinnung und die kontrollierte Schöpfung und Vernichtung von Geld, uo.) Magyarul: *Szabad Gondolat* 12/2 szám
- 4 Bertold Brecht: *Leben des Galilei* (Galilei élete)
- 5 Erről nagyon részletesen és alapvetően szól Rudolf Steiner (GA 1–4)
- 6 P. Jordan: *Die Physik des 20. Jahrhunderts* (A huszadik század fizikája), idézi P. E. Schiller: *Naturwissenschaft und Geisteswissenschaft* (Természettudomány és szellemtudomány)
- 7 Azaz egy olyan növekedés, amely megduplázódik a kamatos kamatlábtól való függésben. Ha elosztjuk a 70-es számot a kamatlábbal, megkapjuk a tőke megduplázódási idejét. Pl. 5% esetén 14 év, 7% esetén 10 év stb.
- 8 Hans Georg Schweppenhäuser: *Das kranke Geld* (A beteg pénz). Fischer Taschenbuch
- 9 Rudolf Steiner, 1919. 03. 11-i előadás, Bernben: *Die wirklichen Grundlagen eines Völkerbundes in den wirtschaftlichen, rechtlichen und geistigen Kräften der Völker* (Egy népszövetség valódi alapjai a népek gazdasági, jogi és szellemi erőiben), GA 329
- 10 *Vom rechtmäßigen Zins – Versuch zu einem zeitgemäßen Verständnis* (A jogszerű kamatról – kísérlet a korszerű megértésre) in: *Der Europäer*, 10. évf., 8. sz.
- 11 A munkát is a szellemi élethez kell hozzárendelni és nem a gazdasági élethez, miközben a jogi élet annak törvényes vonatkozásait biztosítja.
- 12 Rudolf Steiner, GA 23

MELLÉKLET

Exponenciális növekedés

Hogy az exponenciális gazdasági növekedés a valóságban mit fejez ki, azt nagyon szemléletesen ábrázolja a következő régi indiai történet.

Sok évvel ezelőtt egy bölcs brahman feltalálta a sakkjátékot, és királyának ajándékolta. A király annyira fellelkesedett a játékon, hogy felszólította a brahmant, kérjen, amit csak akar. Ennek a kívánsága pedig az volt, hogy a sakktábla első kockájára tegyenek egy búzaszemet, és a maradék 63 kockára mindig kétszer annyit, mint az előtte levőkre.

A király, megörülve a bölcs szerény kérésének, megengedte neki, hogy egy tálból egyik kockától a másikig a kívánt számú búzaszemet elhelyezze. Hamarosan többre lett szükség, mint eredetileg gondolta, ezért előbb néhány vékányit, végül zsákokat hozatott. Ám továbbra is jókedvű volt, mert még semmit sem hallott az exponenciális függvényről.

De még messze nem jutottak el a sakktábla közepéig sem, amikor a király hirtelen felismerte, hogy a brahman kérése nemcsak őt, hanem egész birodalmát is tönkre teheti, sőt hogy az egész világon sem termelnek elegendő búzát ahhoz, hogy a brahman kívánságát teljesíthessék. Szégyenkezve kellett megadnia magát.

Ma is éppannyira fel kellene hagynunk az ilyen kívánsággal, mint akkoriban kellett. Mert a 64. kockára 2^{63} búzaszemet kellene elhelyezni – több, mint 9000 billiárdot. (1 billiárd = 1000 billió) Ez több, mint 400 milliárd tonna búza, avagy a világ búzatermesének egésze az elkövetkezendő 1000 évben! A legutóbbi időkben nem hangzanak nagyon ismerősen ezek a számok?

Frederic Vester: *Unsere Welt ein vernetztes System* (Világunk egy hálózatterendszer). Az 1978. évi nemzetközi vándorkiállítás katalógusából.

